



Marlowe – Goethe – Gontko – Spišák: *Faust*, 1995. R. Ondrej Spišák. Régi Színház, Nyitra. Fotó: Matúš Ol'ha



Roald Dahl: *Boszorkányok*, 2019. Rendező: Ondrej Spišák, Dramaturg: Veronika Gabčíková, Tervező: Boráros Szilárd, Új Színház, Nyitra. Fotó: Collavino



Lenka Džadíková SPIŠÁKÉK ÉS A TEATRO TATRO

A Spišák család egy szlovák színházi dinasztia. A család első neves képviselője Karol Spišák (1941–2007). Rendezőként először a nyitrai színházzal volt kapcsolatban, majd 1994-től a nyitrai bábszínház – amely később a Régi Színház nevet kapta – igazgatója és rendezője volt. Halála óta a színház Karol Spišák nevét viseli (Staré divadlo Karola Spišáka). Fiai, Ondrej (1964) és Michal (1963) szintén rendezők. Ondrej Spišák bábrendezőként, Michal színházi rendezőként végzett. A dinasztia bábos vonalát Ondrej legidősebb fia, Šimon Spišák viszi tovább. Az apa és fia alkotói tevékenységét a Régi Színházban, valamint a szintén nyitrai Teatro Tatro és az Új Színház független társulataiban végzett munka kapcsolja össze. Mindketten dolgoznak azonban különböző egyéb szlovákiai színházakban is.

Ondrej Spišák

Ondrej Spišák rendezőt nem lehet beskatulyázni. A szlovák rendező Csehországban, Lengyelországban és Magyarországon is alkot, bábszínházakban és drámai színházakban, gyermek- és felnőtt közönség számára egyaránt. Szlovákiában a nyolcvanas évek végén először a Zsolnai Bábszínházban, majd a Pozsonyi Bábszínházban dolgozott, ahol többek között *A legnagyobb hazugság* (Najväčšie cigánstvo) és az *Amerika felfedezése* (Objavenie Ameriky) című produkciókat rendezte, amelyek a fesztiválszereplések után utat nyitottak számára a lengyel színházak felé. 1992-től egészen 2015-ig a nyitrai Régi Színház kötelékébe tartozott. Először rendezőként dolgozott, majd 2007-től az intézmény igazgatója volt. Itt sokféle, hagyományos meséken, verseken és modern irodalmi műveken alapuló produkciót rendezett. A gyermekközönséget képzeletgazdag, játékos és barátságos módon vezette végig a történeteken és meséken. Fiatalok számára rendezte meg például 1995-ben a *Faustot* – az ő feldolgozásában Faust kísértője a kábítószer volt. 2000 után Ondrej Spišák alkotótársa a Régi Színházban Veronika Gabčíková



Ondrej Spišák. Fotó: Collavino

dramaturg lett. Együtt próbálták tartani az egyensúlyt a klasszikus mesék és a még kipróbálatlan produkciók között. Említsük meg legalább néhány munkájukat: *Kék madár* (Belasý vták), *A hobbit* (Hobit), *A kőholló* (Havran z kameňa), *A dzsungel könyve* (Kniha džunglí). Az *Utazás Tuwim országba* (Cesta do krajiny Tuwim) és a *Drakula* című előadásokon Boráros Szilárd képzőművésszel dolgozott együtt. Amikor Ondrej Spišák úgy döntött, hogy lemond igazgatói posztjáról, turbulens időszak kezdődött a Régi Színház életében. A társulat nagyobb része fellázadt az első és röviddel ezután a második új igazgató ellen is. Végül a társulat fele elhagyta a színházat és megalapította Nyitrán a független Új Színházat. Ondrej Spišák nem lett ennek állandó tagja, de itt mutatta be eddigi utolsó szlovák gyermekprodukcióját, *Boszorkányok* (Čarodejnice) címmel, Roald Dahl műve nyomán. E kultkönyv témája arra készteti a nézőt,



Roald Dahl: *Boszorkányok*, 2019. Rendező: Ondrej Spišák, Dramaturg: Veronika Gabčíková, Tervező: Boráros Szilárd, Új Színház, Nyitra. Fotó: Collavino

hogy trükköket és nagyszabású színházi átváltozásokat várjon a darabtól. Spišák megközelítése azonban éppen ellenkezőleg nagyon egyszerű. Boráros Szilárd díszlettervező egyszerű konstrukciót készített függönyökkel, amely felosztja a színpad terét és lehetővé teszi az árnyjátékkal való operálást is. A megoldások letisztultak – Max egereit, amelyeket idomítani igyekszik, ujjbábok testesítik meg a boszorkányok gyűlése fejek sziluettje a függöny mögött, a rendőr figurája csak egy papírmakett. A feszültség a történetből és a színészi játékból ered, nem a vizuális trükkökből. Ondrej Spišák jelenleg a pozsonyi Astorka Korzó '90 színház művészeti vezetője. Vendégszerepel a Szlovák Nemzeti Színházban, a Radošini Naiv Színházban, és folyamatosan dolgozik a Teatro Tatro számára, amelyet František Lipták képzőművésszel alapított 1990-ben.

Šimon Spišák

Šimon Spišák édesapjához hasonlóan a prágai DAMU-n (a Színházművészeti Egyetem Színházművészeti Kara) tanult. 2013-tól Szlovákiában alkot, báb- és

drámai színházakban dolgozik, szerepel a Teatro Tatro előadásain és egy alapfokú művészeti iskola irodalom és dráma tagozatának tanáraként is sikeresen működött.

2013 és 2015 között a nyitrai Karol Spišák Régi Színház állandó rendezője volt, hét darabot rendezett, amelyek egy része gyermekelőadás volt (például a *Harisnyás Pippi*), a másik része pedig fiataloknak és felnőtteknek szólt (pl. a *Dogville* és a *Huckleberry Finn*). Alkotókészségét teljes mértékben kibontakoztatni azonban a zsolnai és a pozsonyi bábszínház vendégrendezőjeként tudta, valamint az Új Színház rendezőjeként, amelyet Veronika Gabčíková dramaturggal, Karel Czech képzőművésszel és öt színésznővel alapított, akik vele együtt hagyták el a Karol Spišák Régi Színház társulatát. Az Új Színházban rendezett előadásait is feloszthatjuk gyerekeknek és fiataloknak szánt produkciókra. Az alkotók a színházat mindkét kategóriában a humanizálás módszereként, az égető kérdések felvetésének eszközeként használják. Különösen nagy visszhangja volt az *Anna Frank*



Šimon Spišák. Fotó: archív

című előadásnak. Fontos témákat tud kihámozni a hagyományos mesékből is. Például a *Csizmás kandúr* című előadásban a Kandúrt – a szlovákiai politikai helyzet által inspirálódva – negatív szereplőként, manipulátorként, hazug opportunistaként ábrázolja. Így, miközben a gyerekek jól szórakoznak az ismerős történetet követve, szülei az aktuális korrupciós ügyekre találnak utalásokat az előadásban. Következő rendezése a *Halló, itt apu mesél* (Rozprávky po telefóne) című előadás volt, a szerzői kollektíva iróniával átitatott reakciója arra, ahogy a gyerekek a járványhelyzet és a színházak bezárása következtében telítődtek a „streamelt” kultúrával. Ebben az időszakban színészek, sőt, könyvtári munkatársak tömegével olvastak fel online meséket a gyerekeknek. Gianni Rodari könyvében az utazó ügynök, Bianchi mesél rövid történeteket a lányának, és kettejük közt a kapcsolat a telefonközpont biztosítja. Šimon Spišák színházi adaptációjában a gyerekek szülei találják ki a meséket egyhetes szolgálati útjuk során, és telefonon mesélik el nekik elalvás előtt.



Csizmás kandúr, 2019. R: Šimon Spišák, Dramaturg: Veronika Gabčíková, T: Daša Kríštofovičová. Új Színház, Nyitra. Fotó: Collavino

Šimon Spišák színházát nevezhetnénk önefelelten szórakoztatónak. Színházi nyelvezete sokszínű és kiszámíthatatlan, rendezései ötletek, asszociatív kitérők és váratlan vágások gejzírijei. Nem hagyja, hogy nézői akár egy pillanatra is édes letargiába essenek, a nézőknek folyamatosan résen kell lenniük, és állandóan nekik szegeződik az információ, mely szerint, ami történik, az a színház.

Teatro Tatro

A Teatro Tatro mára kultikus társulattá vált. Ondrej Spišák rendező és František Lipták képzőművész alapította 1990-ben. Az utcaszínházi módszerek és a jelentős túlzások által formált határozott poétikáján kívül a legjellemzőbb rá az, hogy cirkuszi sátorban tartja előadásait. Régebbi darabjai, mint a *Bianka Braselli, a kétfejű hölgy* (Bianka Braselli, dáma s dvoma hlavami) és az *Ilja próféta* (Prorok Ilja) a szlovák színház aranytartalékához tartoznak. Šimon Spišák is rendezett itt egy darabot. Kisebb sátorban adták elő, nem a hagyományos cirkuszi sátorban, és formálisan is elkülönítették a repertoár

többi részétől a „Teatro Tatro – stúdió” megjelöléssel. *Piroska és a farkas* meséjét Šimon Spišák és társai a gyermekeknek szánt színvonaltalan szórakoztatásról alkotott véleményükkel egészítették ki. A farkas nem tudja, hogyan vehetné rá Piroskát arra, hogy szóba álljon vele. Különböző állatok bőrébe bújlik, de a piros ruhás kislány csak köszön és továbbmegy. A farkas végül Vajko Lajčáknak öltözik. Ennek az úrnak a bőrdöngje tele van lufkkal, buborékfújókkal, csúcsos papíralapokkal és papírsípokkal, amelyek a gyerekszúrokat szimbolizálják. Ő a bugyuta szórakozás megtestesítője, amely nem csak a különféle tömegrendezvényeken leleselkedik a gyerekekre, hanem harmadosztályú színházcsákák képében is, ahol a szereplők infantiliszen affektálnak és a triviális történetet különösebb üzenet nélkül adják elő. Az olyan nehezebb előadások, mint *A Mester és Margarita*, illetve a *Stalker* után Ondrej Spišák és alkotói kollektívája a *Kabaré* legújabb változatát vitte színre. Az előadás szövegkönyvét több kortárs szlovák író és rendező hozzájárulásaiból rakták össze, és olyan problémákra is kitér, amelyek

a koronavírus okozta káosz óta csak felerősödtek. Ilyen például az információs analfabetizmus, az állhírek és elsősorban a kivételesség érzése, amelyet az egyén akkor él át, amikor úgy gondolja, hogy a világ elitjeinek összeesküvését sikerült lelepleznie. A jeleneteket elsősorban a hétköznapi élet és a furcsa emberek ihlették, és a Danyiiil Harmsz műveiből származó abszurd helyzetek egészítik ki. A panoptikum első képviselője Ďod’o. Arról beszél a nézőknek, hogy rendszeresen találkozik Rockefellerrel, Hitlerrel, Madeleine Albrighittal, Bill Gatesszel, egy mexikói drogmágnással, az angol királynővel és Aštar Šerannal. Kihalt állatok húsát eszi és nem csak hogy ő maga készíti el a páclét, hanem jótanácsokat is ad nekik a világ vezetésével kapcsolatban, amiért cserébe nagy elismerésnek örvend. A Ďod’oról szóló részek a legütősebbek. Mélyenszántó alapgondolatra épülnek, a társadalomban kialakult erős konspirációs áramlatra reagálnak és leleplezik annak naivitását.

Míg az elit az új világrenddel foglalkozik, a hétköznapi emberek körében közben tombol a felebaráti

Csizmás kandúr, 2019. R: Šimon Spišák, Dramaturg: Veronika Gabčířková, T: Daša Krištofovičová. Új Színház, Nyitra. Fotó: Collavino





Piroska és a farkas,
Rendező: Šimon Spišák,
T: Karel Czech,
Teatro Tatro, Nyitra.
Fotó: Collavino



szeretet és az általános tolerancia. Ezt az ironikus állítást a kabaré színpadtechnikusának alakja hivatott alátámasztani. A rendező a kulisszák előtti és mögötti történések egymásra csúsztatásával dolgozik. Míg a színpadon egy „igazán drámai színész” lép fel, a kulisszák mögül párhuzamosan a technikus közli bizalmasan a nézőkkel, hogy gyűlöli a kelet-szlovákiai embereket, a kutyatulajdonosokat és szemmel láthatóan a saját munkáját is. Bevallja a nézőknek, hogy ha meglát egy embert, kedve lenne pofán vágni. Mi pedig, akik Ďod’o nézeteit, meg tulajdonképpen magát az életet figyeljük a cirkuszi sátor vásznai mögött, teljes mértékben megértjük őt.

A *Kabaré* legkiemelkedőbb szereplője a házaspár, amely röviddel az előadás kezdete után érkezik meg a színházba (sátorba). A férfi „anyukának” szólítja a nőt, aki műanyagszatyorral érkezik, ebből veszi elő elegáns magas sarkúját, hogy átvegye. Az előadás során több jelenésük is van. Nem eredeti paródiáról van szó. Meghatározó vonásaikat prototípusaikból válogatták össze biztos kézzel.

Faragatlanok, párbeszédek viharosak, ám kapcsolatukban érezhető az erős partneri kötődés. A Teatro Tatro előadásáiban gyakran jelennek meg „beszervezett” nézők, akik megszakítják a darab történéseit. Ilyen volt például az érdeklődő, aki a *Cirkus Charms* című produkcióban az azonos nevű cirkuszban szeretett volna fellépni. Nem csak ezek a szereplők képeznek folyamatosságot a 2016-os darabbal. Ezt szolgálja Danyiil Harmsz irodalmi mintája, valamint a díszlet – a bejárat, amelyen azonban már nem a „Cirkus Charms” felirat áll, hanem „Kabaré”. František Lipták a színpad bal oldala mellett a zenekart helyezte el, jobbra pedig a kabarékra jellemző ülőhelyet – székeket és kis asztalt asztali lámpával. Az asztalon egy üveg abszint, az asztalnál a kabaré vendégeinek szerepében dohányzó színészek váltják egymást. Elmosódik a határ a valódi színpad és nézőtér, valamint a darab részét képező színpad és nézőtér között is. Spišákék színházi dinasztiája jelentős hatással volt a szlovák színházi világra. Úgy, ahogy a Teatro Tatro fogalomává vált, öt éves fennállása után az Új



Kabaré. Rendező: Ondrej Spišák, Teatro Tatro, Nyitra. Fotó: Ctibor Bachratý



Kabaré. Rendező: Ondrej Spišák, Teatro Tatro, Nitra. Fotó: Ctibor Bachratý

Színház is beírja magát a színházi köztudatba. Apa és fia tehát egyaránt kialakította a maga kultuszteremtő társulatát, amellyel egyedülálló színelőadásokat hoz létre, melyek tele vannak bolondos ötletekkel,

de gyakran vészjósló gondolatokkal is. Mindezekon kívül jelen vannak a szlovák kőszínházakban is.

Fordította Forgács Ildikó

THE SPIŠÁKS AND THE TEATRO TATRO

The Spišák family is a Slovak theater dynasty. The first famous representative of the family was Karol Spišák (1941–2007). As a director, he was first associated with the Nitra Theater, and from 1994 he was the executive director and artistic director of the Nitra Puppet Theater. Since his death, the theater has been named after him (Staré divadlo Karola Spišáka). His sons Ondrej (1964) and Michal (1963) are also directors. The puppet line of the dynasty is being carried on by Ondrej's eldest son, Šimon Spišák. The creative activities of father and son are linked by work in the Old Theater and in the independent companies of the Teatro Tatro and the New Theater in Nitra. The theatrical dynasty of the Spiš had a significant impact on the Slovak theatrical world. As the Teatro Tatro became a household name, after five years of existence, the New Theater also entered the theatrical public consciousness. Thus both father and son have formed their own cult-making troupes, creating unique theatrical productions that are full of wacky ideas but often with ominous/foreboding thoughts as well.